

Vocabulari polític al *Diccionari general de la llengua catalana*: un enfocament comparatiu

GERARD LLORENS-DECESARIS

Universitat Pompeu Fabra

JANET DECESARIS

Universitat Pompeu Fabra

1. INTRODUCCIÓ¹

Una aproximació interessant al *Diccionari general de la llengua catalana* (d'ara endavant, DGLC) és estudiar el vocabulari relacionat amb un camp temàtic específic. En aquest treball analitzem unes entrades del DGLC corresponents a paraules destacades del discurs polític de la segona meitat del segle XIX i començaments del segle XX, que va ser un període convuls a Catalunya i, més generalment, a Espanya. El discurs polític d'aquest període a Catalunya inclou referències a idees i circumstàncies d'abast internacional (seria el cas de paraules com *colònia*, *colonialisme*, *confederació*, *emancipació*, *esclavitud*, *federal*, *independència*, *monarquia*, *nació*, *república*, *republicà*, *separatista*, i *sobirania*, entre d'altres), a més de mots relacionats amb el context polític més proper (com ara *india* i *ultramar*). L'estudi del vocabulari de l'àmbit polític internacional es pot abordar des d'una perspectiva historiogràfica, per tal d'entendre millor la visió de la política presentada al DGLC, que entenem que vol ser representativa d'una part significativa de la societat catalana al començament del segle XX. Es pot estudiar aquest vocabulari també des d'una mirada més centrada en l'article lexicogràfic i, específicament, en les definicions i exemples al DGLC. El fet que

1 El treball de Janet DeCesaris forma part del projecte EVOTERM. *Procesos de lexicalización y complejidad de las comunidades de hablantes en el estudio diacrónico de la terminología y del discurso de especialidad en economía e informática* (PID2021-127585NB-I00), finançat per l'Agència Estatal de Investigación d'Espanya i cofinançat per la Unió Europea.

gran part de les formes corresponents a aquest vocabulari s'utilitzava en altres llengües obliga a plantejar la possible influència d'obres estrangeres en les definicions redactades per Fabra. De fet, Fabra, al prefaci a la primera edició del DGLC (1981 [1932], p. xi), esmenta que havia tingut en compte tres diccionaris de llengües estrangeres durant la redacció del DGLC: el *Diccionario de la lengua española* de la RAE (1925; d'ara endavant, DRAE), el *Dictionnaire général de la langue française* de Darmesteter, Hatzfeld i Thomas (1895-1900), i el diccionari de l'anglès nord-americà de Webster (1930 [1909]). En l'actualitat, hi ha força interès a identificar els contactes entre lexicògrafs dels segles XIX i XX (Ogilvie i Safran, 2019) i, per tal d'incloure el DGLC en aquesta línia d'investigació, analitzem les similituds i diferències entre els articles que presenta el DGLC i els que presenten aquests tres diccionaris en el terreny del vocabulari polític.

El treball s'estructura de la manera següent. Primer, dibuixem el context polític en què es va formar i va viure Pompeu Fabra. A continuació analitzem unes entrades del DGLC corresponents a lemes del context polític proper i altres de corresponents a lemes del context polític internacional. A la conclusió comentem la relació entre Fabra i el vocabulari polític a la vista de les definicions analitzades, i les influències dels diccionaris estrangers que hem pogut detectar.

2. L'INTERÈS DEL VOCABULARI POLÍTIC DE FINALS DEL SEGLE XIX

Pompeu Fabra neix el 1868. El seu pare, Josep Fabra i Roca, va ser l'alcalde republicà de la vila de Gràcia de 1868 a 1874, és a dir, al llarg de tot el Sexenni Democràtic. La Revolta de les Quintes a Gràcia de 1870, la Tercera Guerra Carlina i la Guerra dels Deu Anys a Cuba defineixen un període agitat de la història catalana i espanyola. Aquest és el moment en què els catalans intenten governar Espanya de forma més decisiva. Durant el Sexenni, trobem els tres únics presidents catalans de la història de l'Estat: Joan Prim, Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall. Prim és assassinat al desembre de 1870, i el fet obre un període d'una violència política molt significativa, incloent-hi nombrosos atemptats fallits contra monarques i polítics, i els magnicidis d'Antonio Cánovas del Castillo (1897), José Canalejas (1912) i Eduardo Dato (1921). Aquesta violència respon, en part, a un període de grans transformacions polítiques, com ara l'abolició de l'esclavitud, la desaparició de l'imperi colonial i l'emergència de nacionalismes, com el catalanisme polític.

Valentí Almirall va ser, segons Casassas (2020, p. 20), «un dels referents de joventut» de Pompeu Fabra. Almirall, que des de 1868 era un dels líders del federalisme català, concreta el catalanisme polític en el llibre *Lo catalanisme*, el 1886, quan Fabra té divuit anys. L'últim terç del segle XIX, doncs, que es correspon amb

els anys de formació de Fabra, són anys decisius en la desaparició de l'imperi espanyol d'ultramar i són anys decisius en l'articulació del primer catalanisme polític, ambdós fenòmens estretament relacionats.

Entre les reformes del sistema colonial espanyol del segle XVIII de mà de la dinastia borbònica, un dels pilars fonamentals va ser la Ley de librecomercio de 1778, promulgada per Carles III. Aquesta llei facilità la participació activa en forma comercial i d'assentament de diferents agents socials i econòmics que fins al moment no havien tingut un rol important en el sistema colonial espanyol. En el cas que ens pertoca, multitud de persones, famílies i empreses catalanes entren directament al món colonial a partir de l'últim terç del segle XVIII i al llarg de tot el segle XIX, i desenvoluparen models comercials basats en el transport i comerç de queviures, en la participació del tràfic d'esclaus —tant en temps legals com en temps d'abolició—, en la possessió de plantacions de sucre o cafè i en la participació en la vida política de l'administració colonial. Al llarg del segle XIX es convertiren en el grup més nombrós d'emigrants de la Península i alguns d'ells van obtenir àmplies quotes de poder, tant a l'illa de Cuba com quan retornaren a la metròpolis. Referint-nos a aquest últim punt, conegut com a fenomen *indià*, convé fer ressaltar que era habitual el retorn d'aquests emigrats a les seves poblacions nats, sovint de la costa catalana, on reinvertiren els capitals obtinguts en empreses del món colonial en altres negocis, obres públiques, art i tecnologia.

3. VOCABULARI DEL CONTEXT POLÍTIC MÉS PROPER: **INDIÀ, ULTRAMAR**

La implicació personal de Pompeu Fabra amb el moment polític en què va viure és forta. Tot i que és cert que la pràctica lexicogràfica imposa una certa distància entre la persona que escriu definicions i el lèxic que descriu, el fet és que els diccionaris reflecteixen les actituds socials i polítiques de la seva època i dels seus autors (Ogilvie i Safran, 2019, p. xvii). Per tant, és pertinent examinar com Fabra defineix el vocabulari polític al DGLC. Comencem amb dues paraules molt presents al discurs polític de Catalunya al final del segle XIX que no tenen correspondències en un context fora d'Espanya: *indià* i *ultramar*. A continuació reproduïm el text corresponent a l'entrada d'*indià/indiana* (Fabra, 1981 [1932], p. 999):

indià -ana *adj.* i *m.* i *f.* Natural, però no aborigen, de les Índies Occidentals; esp. que hi ha residit llarg temps. || *f.* Roba de cotó estampat feta en lligat de plana i en qualitat baixa.

És estrany que Fabra no inclogui l'accepció de la persona que torna rica d'Amèrica, que segur que coneixia; si més no, era una accepció present clarament

en la premsa que llegia. A l'edició del 24 de febrer de 1908 d'*El Poble Català*, llegim el text següent:

Parlant del problema de l'emigració el senyor González Besada ha dit que'l cas més freqüent es que l'emigrant no abandoni la patria sinó per un nombre d'anys, ab lo que's logra la repatriació de capitals que d'altra manera no vindrien a Espanya.

Diu que casi tot el nostre ressorgiment industrial s'ha fet ab diner importat dels emigrants d'Amèrica. [...]

Ab diners d'Amèrica s'ha fomentat la cultura a Espanya, puix hi ha llogarets que tenen escoles magnífiques socorregudes per *indians*.

L'ús del mot *indià* amb aquest significat era prou estès per trobar-se en altres publicacions, com es veu en aquest fragment extret de l'*Esquella de la Torratxa* del 17 de desembre de 1920:

Els atemptats i les vagues passen i els milions queden [...]. Aquella pobre Barcelona haurà tornat a ésser rica i plena, i quan ens recordin els dies tristos pensarem que no's pot tenir tot en aquest món. Com aquells *indians* que conseguida la riquesa pateixen de l'estòmec o d'arterio-esclerosis per a que se'n adongui que la felicitat no és absoluta.

De fet, Fabra col·labora activament amb el diari *El Poble Català*, que era de tendència catalanista republicana. Per exemple, el 28 de febrer de 1908 Fabra publica l'article «Qüestions gramaticals» en portada, dins una sèrie que havia començat el 1907. Guillaumet (2020, p. 45) afirma que, en aquests anys 1906-1908, «*El Poble Català* i l'*Esquella de la Torratxa* donen la màxima atenció» a les contribucions de Fabra; a més, *El Poble Català* «és el diari que llegeix des de Bilbao» (Guillaumet, 2020, p. 45).

L'absència d'aquesta accepció al DGLC és especialment estranya perquè aquest significat d'*indiano/na* és al *Diccionario* de la Real Academia Española (1925), a la cinquena accepció de l'article corresponent («Dícese también del que vuelve rico de América. Ú.t.c.s»). És més: no era una accepció nova per a aquesta paraula en castellà, atès que és a l'entrada del lema al diccionari de la RAE des de l'edició de 1803.

El cas del mot *ultramar* al DGLC és diferent. Fabra (1981 [1932], p. 1695) defineix la paraula així:

ultramar *m.* País que es troba a l'altra part del mar d'on som. | **Blau d'ultramar**, lapislàtzuli polvoritzat.

La definició que presenta Fabra és massa àmplia per ser correcta, perquè *ultramar* es refereix sobretot al Carib (i, en especial, a Cuba i a Puerto Rico) i, com a

molt, al conjunt de Cuba, Puerto Rico i Filipines com a part de l'imperi espanyol, però no a qualsevol país a l'altra part del mar d'on som. Un exemple típic de l'ús d'*ultramar* es troba en aquest fragment d'*El Poble Català*, del 10 de març de 1906:

A continuació el senyor Del Rio prengué la paraula pera resumir, fent remarcar la circumstància de que 'ls quatre membres del tribunal de dret, han exercit tots càrrecs públics a Cuba y Filipines, prenent peu d'axó pera afirmar que 'ls funcionaris que enviava l'Estat a *Ultramar*, eren tan dignes com els que més.

A més, el Ministerio de Ultramar d'Espanya es va dedicar a l'administració de les colònies fins al 1899. L'expressió *Ministeri/ministre d'Ultramar* potser no formaria part de l'entrada al DGLC sota la paraula *ultramar* perquè es pot considerar un nom propi, però el fet és que el DGLC inclou aquest tipus d'expressió en altres casos estructuralment semblants, com ara *Ministre de Gràcia i Justícia*, sota l'entrada corresponent a *justícia* (Fabra, 1981 [1932], p. 1047). A diferència del DGLC, el DRAE va incloure l'expressió *ministerio de ultramar* com a accepció de *ultramar* fins a l'edició de 1992.

4. VOCABULARI DEL CONTEXT POLÍTIC INTERNACIONAL: **COLÒNIA, ESCLAVITUD/ ESCLAU, FEDERAL, NACIÓ, SEPARATISTA/ SEPARATISME**

Com hem dit anteriorment, a diferència de paraules com *indià* o *ultramar*, gran part del vocabulari polític del període quan vivia Fabra era d'abast internacional. Les paraules de l'àmbit polític tenien (i tenen) fortes connotacions diferents en països diferents ateses les circumstàncies polítiques i històriques de cada lloc, i malgrat que la pràctica lexicogràfica demana una objectivitat màxima a l'hora de redactar definicions, aquestes connotacions influeixen sobre el redactat d'un diccionari, o bé sobre la definició mateixa o bé sobre la selecció d'exemples. En aquest sentit, és interessant comparar el tractament que Fabra dona a paraules com *colònia*, *esclavitud/esclau*, *federal*, *nació* i *separatista* amb el tractament de les paraules corresponents en els tres diccionaris que Fabra afirma haver consultat, el diccionari francès de Darmesteter, Hatzfeld i Thomas (1895-1900), el diccionari nord-americà de Webster de 1909 (Harris i Allen, ed., 1930 [1909]) i el DRAE (1925).

El DGLC (Fabra 1981 [1932]: 411) dona la definició següent de *colònia*:

colònia f. Establiment fundat per un cert nombre de ciutadans d'una nació que van a poblar una terra allunyada de llur pàtria i continuen pertanyent a aquesta. *Les colònies de Portugal*. || f. Gent que s'estableix en un lloc des-

poblat del seu propi país. *Una colònia agrícola, penitenciària.* || f. Conjunt d'individus d'un mateix país que viuen en una població estrangera. *La colònia alemanya de Barcelona.* || f. Conjunt de persones (estiuajants, escolars, etc.) que passen una temporada en un poble, en un establiment, etc.

És curiós que Fabra no hagués fet esment dels conceptes de *colònia tèxtil* o *colònia industrial*, que tenien un forta presència a la cultura catalana del seu temps. A més, tant l'entrada de *tèxtil* com la de *industrial* inclouen diversos exemples, com ara *arts tèxtils*, *maquinària tèxtil*, *ensenyament industrial*, *escola industrial* i *enginyer industrial*, fent l'absència de *colònia tèxtil/industrial* particularment destacable. Comparem aquesta definició amb l'entrada corresponent del diccionari francès de Darmesteter, Hatzfeld i Thomas (1895-1900):²

COLONIE s.f.

|| 1° Établissement fondé par une nation dont un certain nombre d'habitants vont peupler une terre étrangère et s'y fixent, sans cesser d'appartenir à la métropole. *Les colonies grecques, romaines. L'Algérie est une — française. L'effet ordinaire de colonies est d'affaiblir les pays d'où on les tire,* Montesq. *Lett. pers.* 122. || [...]

|| 2° Colonie agricole, établissement rural destiné à donner du travail à des indigents, à de jeunes détenus, et à améliorer le sol. *La — pénitentiaire de Mettray.*

|| 3° *P. ext. Famil.* Groupe d'individus d'une même nation fixés à l'étranger dans une résidence commune. *La — russe à Paris. La — française à Londres.*

La influència del diccionari francès és clara: a la segona accepció d'ambdós diccionaris es parla d'una *colònia agrícola* i una *colònia penitenciària*, i a la tercera la fórmula de redacció de Fabra («Conjunt d'individus d'un mateix país que viuen en una població estrangera») és molt semblant a la fórmula francesa («Groupe d'individus d'une même nation fixés à l'étranger dans une résidence commune»). L'entrada del DGLC també té alguna similitud amb l'entrada corresponent del diccionari Webster (1930 [1909]),³ en especial amb les accepcions primera i tercera:

2 No hem inclòs aquí ni la representació fonètica ni l'etimologia, informacions que són al diccionari francès però que, com tothom sap, no són al DGLC. Hem posat els exemples aquí en cursiva ateses les exigències del format, però al diccionari francès són escrites en negreta i en una font més reduïda, per diferenciar-los clarament de la definició.

3 No hem inclòs aquí ni la representació fonètica ni l'etimologia, informacions que són al diccionari nord-americà. Al diccionari Webster només és el lema que es presenta en lletra cursiva, no tot l'exemple.

- Colony.** 1. A company of people transplanted from their mother country to a remote province or country, and remaining subject to the jurisdiction of the parent state; as the British *colonies* in America.
 2. The district or country colonized; a settlement.
 3. A company of persons from the same country sojourning in a foreign city or land; as, the American *colony* in Paris.

Voldríem destacar aquí el fet que la definició de Fabra és objectiva i manca de la subjectivitat que hom observa a la definició corresponent del *DRAE* (1925):⁴

COLONIA. F. Conjunto de personas que van de un país a otro para poblarlo y cultivarlo, o para establecerse en él. || 2. País o lugar donde se establece esta gente. || 3. Territorio fuera de la nación que lo hizo suyo, y ordinariamente regido por leyes especiales. || 4. Gente que se establece en un territorio inculto de su mismo país para poblarlo y cultivarlo. || 5. Este territorio.

A la definició espanyola es nota un sentit de superioritat dels qui colonitzen —els colonitzadors han de cultivar el lloc i no només poblar-lo—, la qual cosa no es veu ni a la definició nord-americana, que parla del concepte de llunyania («remote province or country») ni a la definició francesa.

La definició de *esclavitud* del DGLC (1981 [1932], p. 749) remet directament al concepte d'*esclau*:

esclavitud *f.* Estat d'esclau. *Caure en esclavitud. Ésser deslliurat de l'esclavitud. L'abolició de l'esclavitud.* | *f.* L'esclavitud de les passions.

esclau -ava *m. i f.* El qui està sota el domini absolut d'un amo, el qui no és de condició lliure. *Entre els antics, els presoners de guerra esdevenien esclaus. Els esclaus de l'antiga Roma. Els esclaus negres. Comprar, vendre, rescatar, un esclau. Comerç, tràfic, d'esclaus.* || *m. i f.* El qui està sotmès a un poder tirànic, el qui es sotmet a la dominació d'algú, l'obeeix servilment per interès, ambició, etc. *És un poble d'esclaus. És una esclava del seu home. És un esclau de la dona.* || *m. i f.* El qui està sotmès a una cosa que el domina, que el priva de la seva llibertat. *Un home esclau de la seva paraula. És un esclau de la seva ambició. Esclau del deure. Esclau de l'etiqueta. Esclau de la rutina. Esclava de la moda.*

Destaquem que Fabra utilitza paraules contundents a la definició: parla de *domini absolut* i no només de *domini*; és un *poder tirànic* i no un poder qualsevol que s'exerceix sobre l'esclau (i Fabra defineix *tirà* com una persona que exerceix

4 No hem inclòs aquí les accepcions sisena i setena d'aquesta entrada del diccionari castellà.

«el poder suprem d'una manera opressiva»); i l'esclau *obeeix servilment*, no només *obeeix*. Aquest article del diccionari contrasta notablement amb la corresponent definició nord-americana:

SLAVE n. 1. A person who is held in bondage to another; one who is wholly subject to the will of another; one who is held as a chattel; one who has no freedom of action, but whose person and services are wholly under the control of another. 2. One who has lost the power or resistance; one who surrenders himself to any power whatever; as a *slave* to passion, to lust, to strong drink, to ambition.

El diccionari nord-americà no caracteritza el que exerceix poder sobre un esclau ni com un tirà ni de cap manera. La definició de Fabra, una vegada més, s'inspira directament en el diccionari de Darmesteter, Hatzfeld i Thomas, on a la segona accepció del lema *esclave* es llegeix «Celui, celle qui est soumis à un pouvoir tyrannique» i a la tercera, «Celui, celle qui se soumet, obéit servilement à qqn, par intérêt, par ambition», fraseologia que Fabra calca. Fabra clarament no es basà en la definició espanyola per a aquest lema, ja que la definició espanyola no esmenta ni el concepte de *poder* ni el de *tiranía*, sinó que parla d'*esclavo* en termes d'«estar bajo el dominio de otro» i de ser «sometido rigurosa o fuertemente a deber, pasión, afecto, vicio, etc., que priva de libertad».

Les definicions dels lemes *federal* i *nació* al DGLC són interessants perquè eren paraules especialment significatives dins el discurs polític catalanista d'Almirall i altres figures del període de Fabra. Pel que fa a *federal*, Fabra inclou l'exemple de *republicans federals*, una clara referència al context de la Catalunya finisecular i el seu personal:

federal *adj.* Relatiu o pertanyent a una federació d'Estats. *El pacte federal. El sistema federal. Tropes federals.* || *adj.* Federalista. *Els polítics federals. Republicanos federals.*

Aquesta combinació de les tradicions polítiques del republicanisme i federalisme no es troba a la definició corresponent a *federal* a cap dels altres diccionaris estudiats. Per contra, Fabra opta per una definició neutra de *nació* i, a més, combina dos significats diferents en una sola accepció:

nació *f.* Reunió d'homes, generalment de llengua comuna, que tenen institucions i costums anàlegs i un sentit d'homogeneïtat social i interès mutu; conjunt d'habitants d'un país regit pel mateix govern.

Un altre cop Fabra s'ha inspirat directament en el diccionari francès, que defineix *nation* en primer lloc com una «réunion d'hommes formant une société

politique réglé par des institutions communes», tot i que és important remarcar que Fabra hi afegeix l'expressió *de llengua comuna*. El contrast amb l'anglès és interessant: la primera accepció del lema *nation* al diccionari Webster parla de «common descent, language, or institutions», és a dir, es desprèn que en anglès hi ha diverses característiques que poden definir una *nation*, no només el fet de compartir unes institucions i costums. El contrast amb la definició de la Real Academia Española és notable, atès que la primera accepció del diccionari espanyol diu «Conjunto de los habitantes de un país regido por el mismo gobierno», i només a la quarta accepció defineix *nación* com «un conjunto de personas de un mismo origen étnico y que generalmente hablan un mismo idioma y tienen una tradición común».

Passem a l'última expressió que considerem, *separatista/separatisme*. La definició al DGLC és neutra:

separatista *adj.* i *m.* i *f.* Partidari del separatisme; relatiu o pertanyent al separatisme o als separatistes.

separatisme *m.* Opinió, partit, dels qui volen separar-se de la comunitat o organització a la qual pertanyen.

Aquesta objectivitat del lexicògraf contrasta amb el que trasllueix la definició del DRAE (1925), que defineix *separatista* com una persona «que trabaja y conspira para que un territorio o colonia se separe o emancipe de la soberanía actual», on l'ús de la paraula *conspira* identifica una determinada actitud política. En aquest cas, la definició del DGLC és més similar a les dels diccionaris francès i nord-americà.

5. CONCLUSIONS

En aquest breu estudi hem volgut considerar les definicions del DGLC d'algunes paraules del vocabulari polític que eren especialment prominents a finals del segle XIX. Des d'una perspectiva política, cal destacar que hi ha una determinada ommissió de referències al colonialisme i, especialment, al colonialisme espanyol: la definició de *colònia* que dona Fabra parla de *poblar* un territori, no d'ocupar-lo, i la paraula *colonialisme* no té entrada al diccionari. Desconeixem si aquesta ommissió és deliberada o no, o si es podria entendre dintre de la lògica d'ignorància blanca de Mills (2015). Des d'una perspectiva comparativa, hem pogut constatar la gran influència del diccionari francès de Darmesteter, Hatzfeld i Thomas en les definicions del DGLC, tal com havien advertit Colon i Soberanas (1991 [1987], p. 227). Hi ha definicions que són pràcticament calcades del diccionari francès, i a vegades aquesta excessiva influència dona resultats estranys: la

manca de menció de *colònia tèxtil* i la inclusió de *colònia penitenciària* al DGLC serien d'inspiració francesa. Per altra part, no hem pogut constatar una relació directa entre les definicions de Fabra i les del diccionari de la Real Academia Española, fins i tot quan es tracta de vocabulari que pertany al context polític més proper. En aquest sentit, sorprèn que les definicions d'*indià* i d'*ultramar* siguin tan diferents de les espanyoles; de fet, pensem que en ambdós casos el DGLC s'hauria vist beneficiat si s'hagués inclòs la informació present al diccionari espanyol. La redacció de diverses definicions és més neutra que la corresponent del castellà, com havia observat Forgas (2000, p. 315), tot i que la definició de *esclau* té elements de moralitat que no té la de *esclavo*. No hem vist cap influència clara del diccionari Webster sobre les entrades examinades aquí.

En definitiva i per acabar, creiem que un enfocament comparatiu d'anàlisi permet veure alguns punts forts i algunes mancances del DGLC en una perspectiva històrica. Aquesta ha estat únicament una primera aproximació al vocabulari polític del DGLC, sense vocació representativa. La perspectiva comparativa obliga a examinar detalladament els articles lexicogràfics de manera exhaustiva per tal de veure possibles influències d'altres diccionaris. Un altre vessant a considerar en un futur és determinar el pes relatiu del camp temàtic en el conjunt del lemarí, especialment en comparació amb obres d'altres tradicions lexicogràfiques. Esperem estendre aquesta anàlisi qualitativa i emprendre un estudi quantitatiu del vocabulari polític al DGLC en treballs futurs.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CASASSAS I YMBERT, Jordi (2020). «Pompeu Fabra i la vida pública catalana del seu temps». A: *Simposi Pompeu Fabra. 14, 15, i 16 de novembre de 2018*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 17-29.
- COLON, Germà; SOBERANAS, Amadeu-J. (1991 [1986]). *Panorama de la lexicografia catalana*. 2a edició. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- DARMESTETER, Arsène; HATZFELD, Adolphe; THOMAS, Antoine (1895-1900). *Dictionnaire général de la langue française du commencement du s. xviième à nos jours, précédé d'un traité de la formation de la langue*. París: Librairie Ch. Delagrave. També disponible en línia a: <<https://gallica.bnf.fr/>>. [Última consulta: 20 gener 2024].
- EL POBLE CATALÀ [Redacció] (1908). «En pro de l'emigració». *El Poble Català*, 24 febrer 1908, p. 2.
- FABRA, Pompeu (1981 [1932]). *Diccionari general de la llengua catalana*. 14a edició. Barcelona: Edhasa.

- FORGAS, Esther (2000). «El component ideològic en el diccionari de Pompeu Fabra». A: GINEBRA, Jordi; MARTÍNEZ GILI, Raül-David; PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *La lingüística de Pompeu Fabra*. Vol. II. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat Rovira i Virgili, p. 309-325.
- GUILLAMET LLOVERAS, Jaume (2020). «Pompeu Fabra i la premsa del catalanisme republicà». A: *Simposi Pompeu Fabra. 14, 15 i 16 de novembre de 2018*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 41-49.
- HARRIS, William. T.; STURGES ALLEN, F. (ed.) (1930 [1909]). *Webster's New International Dictionary of the English Language*. Springfield, Massachusetts: G. & C. Merriam Company. També disponible en línia a: <<https://www.hathitrust.org/>>. [Última consulta: 1 febrer 2024].
- MILLS, Charles (2015). «Global White Ignorance». A: GROSS, Matthias; MCGOEY, Linsey (ed.). *Routledge International Handbook of Ignorance Studies*. Nova York: Routledge, p. 36-46.
- OGILVIE, Sarah; SAFRAN, Gabriella (ed.) (2019). *The Whole World in a Book: Dictionaries in the 19th century*. Oxford: Oxford University Press.
- PARADOX (1920). «L'Eldorado». *L'Esquella de la Torratxa*, 17 desembre, p. 3.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1925). *Diccionario de la lengua española*. 15a edició. Madrid: Real Academia Española. També disponible en línia a: <<https://www.rae.es/obras-academicas/diccionarios/nuevo-tesoro-lexicografico>>. [Última consulta: 1 febrer 2024].